

περὶ σχολείου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐννοίας καὶ καθ' ἑαυτὸν ὡς ὀργανιστικὸν νομοθέτημα, εἶναι τι πλῆρες καὶ τέλειον μαρτυροῦν τὴν πολιτὴν σοφίαν τοῦ συντάξαντος αὐτὸν ἀνδρός. Ἄν δ' ἐν τῇ ἐφαρμογῇ μὴ ἀντέπιπτεν ἐν πολλοῖς ἢ κοινωνικῇ κατάστασις καὶ ἡ σποράδην οἰκησις τῆς χώρας, ἡ πενία καὶ ἡ κακὴ διοίκησις τῶν κοινοτήτων, ἡ ἔλλειψις ἀληθοῦς ἐνδιαφέροντος τῆς πλειονότητος τῶν κατοίκων πρὸς τὸ σχολεῖον καὶ ἡ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν ὀλιγωρία, καὶ ἂν ἡ πολιτεία, παρακολουθοῦσα τὰς ἐν Εὐρώπῃ προόδους καὶ ἀναπτύσσουσα καὶ τελειοποιούσα κατὰ τάχως τὴν σχολικὴν ταύτην νομοθεσίαν, ἐπεμελεῖτο ἰδίως περὶ μορφώσεως δημοδιδασκάλων καὶ ἀγρύπνου ἐπιθεωρήσεως τῶν σχολείων, βεβαίως μέχρι τῆς σήμερον ἤθελε παραγάγει καρποὺς ἀξίους τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πόθων καὶ προσδοκιῶν. Ἄτυχῶς ὅμως συνέβη ὅπως τούναντίον. Αὐτοὶ οἱ κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ταχθέντες κηδεμόνες τοῦ σχολείου συντέλεισαν εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐννοίαν ἐν ταῖς σχολικαῖς νομοθεσίαις τῶν πλείστων ἐπικρατειῶν καὶ τῆς ἡμετέρας, τὸ σχολεῖον θεωρεῖται ὡς κοινὸς τῆς κοινότητος οἶκος, ἐν ᾧ συνερχόμενοι τὰς πλείστας τῆς ἡμέρας ὥρας οἱ παῖδες τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινότητα πολιτῶν διδάσκονται καὶ παιδαγωγοῦνται καθ' ὄρισμένον ὑπὸ τῆς πολιτείας σχέδιον ὑπὸ διδασκάλου εἰς τὸ ἔργον τοῦ προσηκόντως δι' εἰδικῆς σπουδῆς καὶ ἀσκήσεως παρεσκευασμένου. Ὁ διδάσκαλος ὡς τοιοῦτος εἶναι ἀφ' ἑνὸς περιβεβλημένος τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πολιτειακὸν ἀξίωμα ἐν τῇ ἐνασκήσει τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ καθήκοντος, καθ' ὃ ἀναπληροῖ τοὺς φυσικοὺς τῶν παιδῶν παιδαγωγοὺς τοὺς γονεῖς, οἵτινες καὶ ὡς ἐκ τῶν βιωτικῶν τῶν ἀσχολιῶν καὶ μάλιστα δι' ἀπειρίαν εἰσὶν ἡκιστα ἱκανοὶ πρὸς διδασκαλίαν καὶ μόρφωσιν τῶν τέκνων τῶν. Ἡ μὲν κοινότης ἦτοι τὸ σύνολον τῶν γονέων, ἔχει διὰ τοῦτο ἄμεσον συμφέρον νὰ συντηρῇ τὸ σχολεῖον καὶ παρέχῃ τὰ πρὸς ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν μέσα. Ἡ δὲ πολιτεία ἔχουσα καθῆκον καὶ δικαίωμα νὰ μεριμνᾷ ὅπως παρέχεται κοινῇ καὶ ὁμόρρυθμος ἢ προκαταρκτικὴ τῶν πολιτῶν παιδεία οὐ μόνον ἐπιμελεῖται καὶ προνοεῖ περὶ προσηκούσης παρασκευῆς τῶν διδασκάλων ὡς ὀργάνων τῆς τοιαύτης τοῦ λαοῦ ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως καὶ ἐξαναγκάζει τὴν τακτικὴν φοίτησιν τῶν παιδῶν, ἀλλὰ καὶ κανονίζει τὰ μαθήματα καὶ τὰς μεθόδους τῆς διδασκαλίας αὐτῶν καὶ διὰ πεφωτισμένης καὶ ἀγρύπνου ἐπιθεωρήσεως ἐνεργομένης ὑπὸ εἰδικῶν ἀνδρῶν καὶ διὰ διηνεκοῦς ἐποπτείας τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν φροντίζει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ὀρισμένου τούτου σχεδίου τῆς τῶν νέων πολιτῶν διαπλάσεως καὶ τῆς πρὸς τοῦτο ἐπιμελοῦς τοῦ διδασκάλου ἐργασίας. Κατὰ

ταῦτα τὸ σχολεῖον εἶναι, καὶ πρέπει νὰ ᾔηται τὸ περίφροντι μέλημα τῆς τε κοινότητος δαπανώσης πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ καὶ ἐποπτεύουσης ἢ καὶ διοικούσης αὐτὸ καὶ τῆς πολιτείας παρασκευαζούσης τὸν διδάσκαλον καὶ προνοούσης διὰ τῶν φώτων, ὧν ἀμοιρεῖ, ὡς εἰκὸς, ἢ κοινότης, περὶ τῆς ὀρθῆς τῶν τέκνων τοῦ λαοῦ παιδείας καὶ μορφώσεως διὰ τοῦ κανονισμοῦ τῶν μαθημάτων καὶ τῶν διδακτικῶν μεθόδων καὶ περὶ ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τῶν κανονισμῶν τούτων, τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ διδασκάλου διὰ τῆς ἐπιθεωρήσεως. Ἐπομένως ἢ μὲν κοινότης ὀφείλει νὰ χορηγῇ τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου, τὸ διδακτήριον καὶ τὰ πρὸς διδασκαλίαν ὄργανα καὶ σκεῦη, ἐξαναγκαζομένη ἐν ἀνάγκῃ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς πολιτείας ἢ ὑποβοηθουμένη ἐν περιπτώσει ἐνδείας. Ἡ δὲ πολιτεία νὰ δαπανᾷ πρὸς σύστασιν καὶ συντήρησιν διδασκαλείων κατὰ ποιὸν καὶ ποσὸν ἱκανῶν ὥστε νὰ μορφῶνται ἐν αὐτοῖς οἱ ἀναγκαῖοι εἰς τὰς κοινότητας διδάσκαλοι, καὶ ἐφορᾷ ἀγρύπνως ἐπὶ τῆς ἀπροσκόπου λειτουργίας τῶν σχολείων διὰ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν καὶ τῆς εὐμεθόδου δὲ καὶ κανονικῆς διδασκαλίας διὰ πεφωτισμένης καὶ ἀδυσωπήτου ἐπιθεωρήσεως. Δῆλον δ' ὅτι ἄνευ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς προθύμου ἀρωγῆς ἑκατέρου τῶν παραγόντων ἀδύνατον τὸ σχολεῖον νὰ λειτουργήσῃ ἐπωφελῶς. Ἐπὶ τῶν βάσεων τούτων ἐρείδεται ἡ σχολικὴ νομοθεσία τῶν πλείστων πεπολιτισμένων ἐπικρατειῶν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐπὶ τούτων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἡ ἡμετέρα διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1834 ταχθεῖσα. Ἄλλ' ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν μετενεχθεῖσα ἅπαξ ἡ νομοθεσία αὕτη προσέκρουσεν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τὸ πρῶτον, κατὰ πάντων τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων κωλυμάτων, ὅσα ἢ ἀμάθεια καὶ ἢ πενία τῶν κοινοτήτων καὶ ἢ ἀνωμαλία τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου ἔθνους ἀρτίως ἀπὸ τῆς δουλείας ἐξελθόντος, ὡς ᾔη εἰκὸς, ἐμελλε νὰ παρεμβάλη. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν οἱ θεσμοὶ ᾔσαν συγκεντρωτικοὶ, καὶ τῶν σχολείων ἡ συντήρησις, ἡ διαίτησις καὶ ἐποπτεία ἐξησφαλίζετο ὑπὸ τῆς ἀυστηρᾶς τοῦ μονάρχου καὶ τῆς Κυβερνήσεως μερίμνης, τὰ κωλύματα ταῦτα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀντέπιπτον ἀσθενέστερα καὶ ἡ κατάστασις τῶν τότε ὀλίγων σχολείων καὶ κατὰ τὸ διδακτικὸν προσωπικόν, καὶ κατὰ τὰ διδακτήρια, καὶ κατὰ τοὺς καρπούς ἐν γένει ἦτο καῖπως ἀνεκτὴ. Οἱ ὀλίγοι διδάσκαλοι οἱ κατὰ τὰ πρῶτα δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ παλαιοῦ διδασκαλείου ἐξελθόντες καλῶς κατὰ τὰς τότε περὶ διδακτικῆς ἰδέας ὀργανισμένου καὶ ἐπιτηρουμένου ᾔσαν καὶ ἱκανοὶ καὶ χρηστοὶ καὶ μάλιστα ἐμπεπνευσμένοι ὑπὸ τῆς πρὸς τὸ ἱερόν ἔργον τοῦ διδασκάλου ἀγάπης· ἔχοντες καὶ τὴν τῶν κοινοτήτων ἀρωγὴν καὶ τὴν ἐκ τῆς Κυβερνήσεως ἐποπτεῖαν βρα-

βουούσης τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἐπιμελεῖς καὶ τιμωρούσης τοὺς ἀδρανεῖς καὶ ἀνικάνους, τῷ ὄντι παρήγαγον καρποὺς ἀγαπητοὺς ἀναλόγως πρὸς τὰ κωλύματα, οὗς μετὰ πόθου ἴσως σήμερον ἐνθυμούμεθα· καὶ οἱ μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σωζόμενοι ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ διακρίνονται ἐπὶ χρηστότητι καὶ ἀκριβεῖ ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἡ ἀμέλεια τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιμελουμένης τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐποπτείαν τοῦ διδασκαλείου καὶ τῶν σχολείων καὶ ἡ πενία τῶν κοινοτήτων, ὧν ἡ κακὴ διοίκησις ἠλάττωσεν ὡς εἰκὸς τοὺς πόρους τοὺς πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων ἀπαραιτήτως ἀναγκαίους καὶ ἡ ὀλεθρία ἀνάμιξις τῶν κομματικῶν συμφερόντων ἐν τῇ διοικήσει τοῦ σχολείου, ἤρξαντο ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, καὶ κατὰ μικρὸν ἐκλύσασαι τοὺς συγκρατοῦντας αὐτὸ δεσμοὺς ἐν τῷ μέσῳ λαοῦ αἰσθανομένου μὲν ὀρμεμφύτως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον τὴν ἐν τῷ πνευματικῷ αὐχμῷ χρησιμότητα τοῦ σχολείου, ἀλλ' οὐδὲν ἐνδιαφέρον πρὸς αὐτὸ ἐπιδεικνυμένου οὐδὲ δυναμένου νὰ συντελέσῃ διὰ τῆς δυνάμεώς του πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ. Αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ ἐξ ἀπορίας ἢ ἀβελτηρίας ἀρνούμεναι ἢ δυστροποῦσαι νὰ πληρώσωσι τὸν γλίσχρον μισθὸν τοῦ δημοδιδασκάλου ἐπὶ ἕν ἢ πλείονα πολλάκις ἔτη ἠνάγκαζον αὐτὸν νὰ ζῇ βίον ταπεινοῦ ἐπαίτου καὶ νὰ ἀναμένῃ ἢ ἀπὸ δικαστικοῦ καταναγκασμοῦ τὴν πληρωμὴν τῆς ἀντιμισθίας του ἢ καὶ διὰ παροχῆς πολλάκις τοῦ ἡμίσεος αὐτῆς εἰς τοὺς κερδοσκόπους τοὺς ἐνοικιάζοντας τὰς δημοτικὰς προσόδους ἢ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν δήμαρχον ὅστις καὶ ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιθεωρητικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ σχολείου καὶ ὡς ἰσχυρὸς ἐν τῷ τόπῳ ἐτυράννει συνήθως τὸν ἀτυχῆ διδάσκαλον τοῦ λαοῦ. Πολλάκις ἠναγκάζετο ὁ διδάσκαλος νὰ κολακεύῃ τὰς ἀδυναμίας καὶ ν' ἀνέχεται οὐχὶ σπανίως τὴν ἀγροικίαν τοῦ δημάρχου μὴ τολμῶν μήτε περὶ τῆς ἀθλιότητος τοῦ διδασκῆρίου μήτε περὶ τῆς ἐλλείψεως παντὸς διδασκτικοῦ μέσου νὰ ἀναφέρῃ, διότι ἐκινδύνευε νὰ παυθῇ ἢ νὰ μετατεθῇ, χωρὶς νὰ ἐλπίζῃ ἀνακούφισίν τινα ἐκ τῶν προεσταμένων διοικητικῶν ἀρχῶν, ὧν ἡ τελευταία φροντίς ἦτο ἡ κατὰ τὸ σχολεῖον. Ἡ δείνωσις τοῦ κακοῦ καὶ αἱ ὑψωθεῖσαι πανταχόθεν τῶν δημοδιδασκάλων φωναὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιψήφισιν τοῦ νόμου τῆς 12 Ἰουλίου 1856, δι' οὗ καθωρίσθη νὰ προκαταβάλληται ὑπὸ τοῦ δημοσίου ὁ μισθὸς τοῦ δημοδιδασκάλου, χωρὶς τοῦ ὁποίου καὶ ἡ κατ' ὄνομα συντήρησις τοῦ σχολείου θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ἀλλ' ἡ ἐκ τῆς καθυστερήσεως τοῦ μισθοῦ οἰκτρὰ πενία καὶ ἡ ταπείνωσις τοῦ δημοδιδασκάλου ἐξηυτέλισεν αὐτὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐμάρανε τὸν ζῆλον, ἐξ οὗ καὶ μόνον ἀντλῶν θάρρος ἐμελλεν ὁ διδάσκαλος νὰ παλαίσῃ κατὰ τῶν πολλῶν καὶ δυσ-

περβλήτων κωλυμάτων τῆς προκοπῆς τοῦ σχολείου. Οἱ νοήμονες, εὐπαί-
 δευτοι καὶ φιλότιμοι διδάσκαλοι κατὰ μικρὸν καταλιπόντες τὸ οὕτως
 ἄστοργον ἐπάγγελμα, ἐτράπησαν ἐπὶ ἄλλα· οἱ δὲ ὑπομείναντες ἐν τῇ
 ὑπηρεσίᾳ ἄνευ ἠθικοῦ κέντρου καὶ ὕλικῆς ὠφελείας κατέστησαν ὀκνηροὶ
 καὶ ἀφιλότιμοι. Οὕτως ἐπηνέχθη τὸ πρῶτον καὶ καίριον τραῦμα κατὰ
 τῆς δημοτ. ἐκπαιδεύσεως, διότι τοῦτο συνετέλεσε νὰ κινήσῃ τὴν κατα-
 φρόνησιν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα καὶ ν' ἀποτρέψῃ
 πᾶσαν νοήμονα καὶ φιλότιμον φύσιν ἀπὸ τοῦ τότε διδασκαλείου, εἰς τὸ
 προσέφευγον ἐφεξῆς πρὸς ψωμισμὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ πρὸς ἕτερον
 ἐπάγγελμα ἀνεπιτήδειοι δι' ἔλλειψιν νοημοσύνης καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἄλλων
 ἐκπαιδευτηρίων ἀπόβλητοι μαθηταί. Ἀμεληθείσης δὲ καὶ τῆς ἐπιτηρήσεως
 τοῦ διδασκαλείου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ διδασκαλίας καὶ ἐκλιπόντος καὶ τοῦ
 κατὰ τὴν ἐξέτασιν καὶ ἀναγνώρισιν τῶν διδασκάλων αὐστηροῦ ἐλέγχου
 ἐξήρχοντο, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων τοῦ διδασκαλείου διδάσκαλοι περιο-
 ρισμένου νοός, ἄνευ παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς ἐμπειρίας, ἄνευ φρονή-
 ματος καὶ ἄνευ ἀγάπης πρὸς τὴν ἐπαγγελίαν τῶν, μέχρις οὗ ἐπὶ τοσοῦ-
 τον προῆλθεν ἡ παρακμὴ του, ὥστε κατέστη κοινὸς πόθος ἡ διάλυσις
 του, ἐπελθοῦσα κατὰ τὸ 1863. Καὶ ὥσει μὴ ἤρκει ἡ τῆς πολιτείας ὀλι-
 γωρία περὶ τὴν μόρφωσιν ἱκανῶν διδασκάλων καὶ ἡ τῆς κοινότητος δυ-
 στροπία περὶ τὴν καταβολὴν τῆς πρὸς συντήρησιν τοῦ σχολείου δαπά-
 νης, ἐπῆλθον δύο ἔτι συντελεστικώτερα πρὸς τὴν κατὰστροφὴν αὐτοῦ
 αἰτία. Ἀντὶ αὐστηρᾶς ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐποπτείας μελλούσης νὰ ἀναπλη-
 ρώσῃ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν πάσης παρὰ τῆς κοινότητος καὶ τῶν διοι-
 κητικῶν ἀρχῶν ἐπιβλέψεως καὶ ἀντὶ δικαίας ἀνταμοιβῆς τῶν ἐπιμελῶς
 ἐργαζομένων καὶ ἀδυσωπῆτος ἐλέγχου τῶν ὀλιγῶρων, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ
 συγκρατηθῇ τὸ σχολεῖον ὅπωςδῆποτε, ἐπῆλθον αἱ ῥαγδαῖαι καὶ ἄστοργοὶ
 παύσεις καὶ μεταθέσεις κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ κακῶς ἐννοουμένου
 πολιτικοῦ συμφέροντος τῶν ἐκάστοτε ἰσχυόντων. Καὶ συγγνώμη, ἂν πρὸς
 τὴν τῶν ἀντιπροσώπων ἀποτεινόμενος περὶ τιμαλφῶν τοῦ τόπου συμφε-
 ρόντων ἀναγκάζομαι ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸ σῶμα νὰ μὴ παρασιωπήσω
 οὐδὲν τῶν τοῦ κακοῦ αἰτίων. Ἀντὶ δὲ συστάσεως καὶ ἄλλων διδασκα-
 λείων πρὸς μόρφωσιν καὶ ἀσκήσιν πλειόνων διδασκάλων, ὅσους ἡ τῶν
 κοινοτήτων προαγομένων ἡσημέραι κατὰ τε τοὺς ὕλικούς πόρους καὶ τὸν
 πληθυσμὸν σπουδῆ πρὸς σύστασιν σχολείων καθίστα ἀναγκαίους ἐπῆλθε
 καὶ τοῦ ἐνός ἡ κατάργησις καὶ τὸ ὀλέθριον μέτρον τῆς διὰ κινήτων ἐπι-
 τροπῶν ἐκ τοῦ προχείρου ἀναγνώρισεως διδασκάλων ἄνευ ἀσκήσεως καὶ
 τῆς ἐλαχίστης διδακτικῆς ἱκανότητος. Τὰ δύο ταῦτα συνετέλεσαν ἐπὶ

ἐπὶ τέλους τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως περιελθούσης εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν, ἣτις παρὰ πάντων ὁμολογεῖται οἰκτρὰ. Ἄν τις πρὸς τούτοις ἤθελε καταριθμήσει καὶ τὰ ἐν ταῖς ἱστορικαῖς τοῦ ἔθνους περιπετεῖαις ἔχοντα τὴν ἀρχὴν οὐ μικρὰ κωλύματα, τὰ ἰσχυρῶς ἀντιπίπτοντα εἰς τὴν προκοπὴν τοῦ σχολείου, οἷα ἡ ἀνωμαλία τοῦ οἰκιακοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ἡ κατ' ὀλιγοπληθεῖς καὶ ἀπ' ἀλλήλων οὐ σμικρὸν ἀπεχούσας κώμας οἰκησις τῆς χώρας, δι' ἣν ἡ συντήρησις πολλῶν σχολείων ἐν δήμοις ἀποτελουμένοις ἐκ δέκα καὶ πολλαχοῦ ἐκ πλειόνων κωμῶν καθίσταται ἀδύνατος, ἡ ἔλλειψις μέσων συγκοινωνίας, καὶ μάλιστα ἡ πρὸς τὸ σχολεῖον ἔλλειψις πεποιθήσεως καὶ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀγροτικῶν μάλιστα τάξεων τοῦ λαοῦ, αἵτινες προτιμῶσι τῆς ἐκ τοῦ σχολείου πνευματικῆς ὠφελείας τῶν παιδῶν τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν εὐτελὲς ὄφελος ἢ τὴν χρησιμότητα πρὸς φύλαξιν τῶν κτηνῶν τῶν, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἡ ἀπὸ τοῦ σχολείου ὠφέλεια δὲν γίνεται καταφανὴς ὡς ἐκ τῆς ἀμεθόδου καὶ ἀτάκτου διδασκαλίας, αἱ δὲ περὶ ἐξαναγκασμοῦ αὐτῶν διατάξεις τοῦ νόμου ἔμειναν ἀνεφάρμοστοι, ἤθελεν ἔχει πάντα τὰ αἷτια τὰ ἐπενεγκόντα τὴν ἐσχάτην τῆς παρ' ἡμῖν δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως δυστυχίαν.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ πολιτεία μὴ προνοήσασα νὰ παρασκευάσῃ διὰ προσηκούσης θεωρητικῆς διδασκαλίας καὶ πρακτικῆς ἀσκήσεως ἱκανοὺς καὶ χρηστοὺς διδασκάλους ἐν κελῶς ὀργανισμένοις διδασκαλείοις, οὐδὲ ἀσκοῦσα ἀπὸ τοῦ κέντρου ἄγρυπνον ἐποπτεῖαν διὰ συχνῶν ἐπιθεωρήσεων τῶν σχολείων, κοινότης ὅλως ἀπρόθυμος πρὸς παροχὴν τοῦ διδασκαλικοῦ μισθοῦ, τοῦ καταλλήλου διδασκῆρίου καὶ τῶν χρειωδῶν πρὸς ἀπρόσκοπτον διδασκαλίαν· γονεῖς ψυχροὶ πρὸς τὸ σχολεῖον καὶ ἥκιστα ἐνδιαφερόμενοι περὶ τῆς μορφώσεως τῶν τέκνων τῶν διδάσκαλοι ἀμαθεῖς καὶ ἀμέθοδοι ἄνευ ἔρωτος πρὸς ἔργον οὐδὲν παρέχον αὐτοῖς θέλητρον, ἀφοῦ ἀγνοοῦσι τὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ τὰ μέσα, καὶ ὅπερ μετέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς βάνανυσικὸν ἐπιτήδευμα χάριν ἀπλοῦ ψωμισμοῦ, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων: ἰδοὺ ἐν συντόμῳ οἱ παράγοντες τῆς σημερινῆς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δυστυχίας, ἣν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξετραγώδησαν διὰ τῶν ἐκθέσεων τῶν καὶ οἱ ἐφέτος τὸ πρῶτον ἐκπεμφθέντες παρὰ τοῦ ὑπουργείου εἰδικοί ἄνδρες καὶ τὰ ἡμίσεα τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ σχολεία ἐπιθεωρήσαντες. Καθ' οὗς ἐξαιρέσει ὀλιγίστων σχολείων ἐν πρωτευούσαις ἐπαρχιῶν καὶ τινῶν δήμων, τὰ πλεῖστα οὐδὲ τοὺς καρποὺς ἀπλῶν γραμματοδιδασκαλείων παράγουσι.

Πλὴν τῆς ἀσυνειδήτου καὶ μηχανικῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς καὶ τῆς

ἀπλῆς καὶ κατὰ τυφλὴν ἔξιν ἐμπειρίας τῶν τεσσάρων τῆς ἀριθμητικῆς πράξεων καὶ τῆς ἐκστηθίσεως ὀλίγων σελίδων ἱερᾶς ἱστορίας καὶ κατηχήσεως, καὶ, ἔστιν ὅπου, τῆς ἔξεως νὰ κλίνωσιν ὀνόματα, οὐδένα ἄλλον καρπὸν παράγουσι. Πολλὰ δὲ οὐδὲ καὶ τούτους.

Τὰς μηχανικὰς ταύτας ἐμπειρίας μεταδίδουσιν εἰς τοὺς ἐγκαρτερήσαντας παῖδας ἐν τῷ τοιούτῳ σχολείῳ ἐπὶ τέσσαρα ἢ πέντε ὁλόκληρα ἔτη καὶ οἱ τοιοῦτοι ὀλίγιστοι ὄντες, εὐθύς ὡς διασκελίσωσι τὴν φλιάν τοῦ σχολείου, ἀποστρεφόμενοι ἐξ ἀηδίας καὶ μίσους τὸ βιβλίον καὶ τὴν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν, ἀπομανθάνουσι κατὰ μικρὸν καὶ τὰς ἐμπειρίας ταύτας, ἂν μὴ εὐπρόσοι ὄντες συνεχίσωσι τὴν μαθητείαν των ἐν ἀνωτέρῳ σχολείῳ, εἰς ὃ εἰσέρχονται ὅλως ἀπαράσκευοι καὶ ἀπρόθυμοι. Οὔτε περὶ πνευματικῆς τοῦ παιδὸς ἀναπτύξεως, οὔτε περὶ διαπλάσεως χαρακτῆρος, οὔτε περὶ καλλιέργειας τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, οὔτε περὶ ἐξεγέρσεως τοῦ πρὸς τὸ μανθάνειν ἐνδιαφέροντος, οὔτε περὶ ἀσκήσεως τοῦ πρακτηρητικοῦ οὔτε περὶ ἀσκήσεως τοῦ διασκεπτικοῦ νοῦς, οὔτε περὶ μεταδόσεως τῶν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ ἀπολύτως ἀναγκαίων προκαταρκτικῶν γνώσεων, αἵτινες ἐν τῷ ἐφεξῆς βίῳ διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς ἀναγνώσεως εὐκόλως πολλαπλασιάζονται δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἐν σχολείοις ἐν οἷς ἐπικρατεῖ ἄψυχος καὶ μηχανικὴ διδασκαλία συχνότατα διακοπτομένη ἢ ἐξ ἀμελείας τοῦ διδασκάλου ἢ ἐκ τῶν πολλῶν ἀπουσιῶν τοῦ μαθητοῦ.

Ἐὰν δὲ τοιαύτη, ἀναξία καὶ τοῦ ὀνόματος εἶναι κατὰ ποιὸν ἢ τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσις, μὴ ἄρα εἶναι κατὰ ποσὸν τοῦλάχιστον διαδεδομένη; Ἡ τοιαύτη τοῦ σχολείου ἀκαρπία καὶ δυστυχία ἐπιτείνει τὴν πρὸς αὐτὸ ἀδιαφορίαν τῶν γονέων, ὧν οἱ πλεῖστοι ἢ δὲν ἀποστέλλουσιν ὅλως διόλου τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον ἢ ἀποστέλλουσιν αὐτὰ ἀτάκτως, ὅταν δὲν ἔχωσι ποῦ ν' ἀπασχολήσωσιν αὐτά. Εἰς σχολεῖα κωμῶν καὶ κωμοπόλεων, κατοικουμένων ὑπὸ διακοσίων ἢ τριακοσίων οἰκογενειῶν, μόλις φοιτῶσι τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα παῖδες.

Τὸ κακὸν τοῦτο παρατηρήθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ στερεᾷ Ἑλλάδι. Ἐν γένει δὲ ἡ ἀναλογία τῶν φοιτῶντων εἰς τὰ σχολεῖα παίδων πρὸς τὸν ὅλον πληθυσμὸν τῆς χώρας εἶναι δυστυχεστάτη, διότι εἶναι ὡς 1: 18 ἢ 20, ἐνῶ ἐν Δανίᾳ καὶ Σαξωνίᾳ εἶναι ὡς 1: 5, ἐν Νορβηγίᾳ 1: 6, ἐν Βελγίῳ 1: 7 ἐν Γαλλίᾳ 1: 8, ἐν Αὐστρίᾳ 1: 10. Καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν σχολείων πρὸς τὸν πληθυσμὸν κρινόμενος δὲν παρουσιάζει ἀναλογίαν παρήγορον· διότι ἐνῶ ἐν Δανίᾳ ἀναλογεῖ ἐν σχολεῖον πρὸς 700 κατοίκους, ἐν Νορβηγίᾳ ἐν σχολεῖον πρὸς 260 κατοίκους, ἐν Βυτεμβέργῃ ἐν σχολεῖον πρὸς 490 κατοίκους, ἐν Βαυαρίᾳ ἐν σχολεῖον πρὸς 570 κα-

τοίκους, παρ' ἡμῖν ἀναλογεῖ ἐν δημοτικὸν σχολεῖον πρὸς 1500 κατοίκους.

Τοιαύτη, ἐν ὀλίγοις ἢ κατάστασις τῶν δημοτικῶν σχολείων. Τὸ δὲ ὑπουργεῖον μετὰ τὴν ἐνεργηθεῖσαν ἐπιθεώρησιν προέβη εἰς πειθαρχικὴν τιμωρίαν ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἑπτὰ δημοδιδασκάλων, ὧν τριάκοντα μὲν ὡς πάντῃ ἀβελτέρους καὶ ὀλετήρας ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας τῶν δὲ λοιπῶν ἄλλους ἐτιμώρησε διὰ προσωρινῆς παύσεως καὶ τινὰς διὰ προστίμου, ἤτοι εὖρεν, ἐπεικειέστατα κρῖναν καὶ λαβὸν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν κρίσιν ἅπαντα τὰ ῥηθέντα προσκόμματα, τὸ τέταρτον τῶν ἐπιθεωρηθέντων διδασκάλων ἄξιον βαρυτάτης τιμωρίας, ἂν καὶ οἱ λοιποὶ, ἐξαιρουμένων ὀλίγων πρὸς οὓς ἐξεφράσθη ἡ εὐαρέσκεια τοῦ ὑπουργείου, οὐ μικρὸν συνετέλεσαν διὰ τῆς ἀπροθύμου καὶ ἀψύχου διδασκαλίας καὶ τῶν συχνῶν ἀπουσιῶν των εἰς παράλυσιν τῶν ἐμπεπιστευμένων αὐτοῖς σχολείων. Ἡ αὐστηρά πῶς καὶ πρωτοφανῆς αὕτη τιμωρία μετὰ τοσούτων ἐτῶν πάντῃ ἀνεξέλεγκτον διδασκαλίαν ἐκίνησε τοὺς λοιποὺς εἰς ἐργασίαν, καθ' ἃς ἔχω πληροφορίας καὶ ἀπέδειξεν ὅτι διὰ μόνης ἀγρύπνου καὶ αὐστηρᾶς ἀπὸ τοῦ κέντρου ἐπιθεωρήσεως καὶ ἐποπτείας δύναται νὰ ἐλπίζῃ τις νὰ ἀφουπνισθῶσιν ἐκ τοῦ ληθάργου οἱ ἐν ἐνεργείᾳ, οἳοι δὴποτε τὴν ἱκανότητα, διδάσκαλοι, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ποιά τις βελτίωσις τοῦ σχολείου, ἀφοῦ οὔτε νὰ ἀντικαταστήσωμεν ἀμέσως αὐτοὺς δι' ἱκανωτέρων· δυνάμεθα οὔτε νὰ κλείσωμεν τὰ σχολεῖα.

Ἄλλὰ τὰ πορίσματα τῆς ἐσχάτως ἐνεργηθείσης ἀπογραφῆς ἐν τῷ ὑπουργείῳ, οὐ πρόσταμαι καὶ οἱ ἐν αὐτῷ συνταχθέντες γενικοὶ σχολειακοὶ ἔλεγχοι ἀπέδειξαν, ὅτι ἐκ τῶν 3,700 πόλεων καὶ κωμῶν τοῦ βασιλείου μόλις αἱ χίλια ἔχουσι σχολεῖα, στεροῦνται δ' ἐντελῶς τοιούτων πᾶσαι αἱ λοιπαὶ κῶμαι ὧν αἱ ἡμίσειαι κατοικούμεναι ὑπὸ πλειόνων τῶν 50 οἰκογενειῶν χρήζουσιν ἀπαραιτήτως τῆς ἀπὸ τοῦ σχολείου ἐπικουρίας, ἵνα παραλίπω τὰς ἐχούσας ὀλιγωτέρας οἰκογενείας.

Πλείσται δ' αἰτήσεις κοινοτήτων πρὸς σύστασιν δημοτ. σχολείων μένουσιν ἐκκρεμεῖς ἐν τῷ ὑπουργείῳ δι' οὓς θέλω ἐκθέσει ἐφεξῆς λόγους.

(ἔπεται τὸ τέλος)